MKI-tanulmányok

T-2013/4

SZILÁGYI IMRE

Szlovénia válsága

Magyar Külügyi Intézet
Hungarian Institute of International Affairs

MKI-TANULMÁNYOK
A Magyar Külügyi Intézet időszaki kiadványa

Kiadó:
Magyar Külügyi Intézet

Szerkesztés és tördelés:
Tevelyné Kulcsár Andrea

A kiadó elérhetősége:
H-1016 Budapest, Bérc utca 13-15.
Tel.: +36 1 279-5700
Fax: +36 1 279-5701
E-mail: titkarsag@hiia.hu
www.kulugyiintezet.hu
www.hiia.hu

© Szilágyi Imre, 2013
© Magyar Külügyi Intézet, 2013
ISSN 2060-5013

Bevezetés

A korábban (nagyjából 2011 elejéig) konszenzuális demokráciájáról,[1] gradualista politikai és gazdasági átalakításáról ismert[2] és nagyrészt ezek miatt sikeres Szlovéniában súlyos politikai, gazdasági és társadalmi válság van. A januárban manifesztálódott válságnak több közvetlen kiváltó oka is van, de a háttérben a közelmúlt, a félmúlt, sőt a második világháborúig visszanyúló történelem törésvonalai is kitapinthatók.

2013. január 23-án a koalíció egyik pártjának kiválása miatt olyan politikai patthelyzet alakult ki, amelynek kimenetele megjósolhatatlan. Elméletileg még az is előfordulhat, hogy ez a helyzet akár 2015-ig, a menetrendszerinti választásokig is eltart, de egyre nő a valószínűsége annak, hogy a kormány néhány héten belül megbukik. Annak érdekében, hogy a helyzet érthető legyen, fel kell eleveníteni a parlament és a kormánykoalíció összetételét, illetve azt, hogy miért lépett ki az említett párt a koalícióból. Ezt követheti az események és a lehetséges kimenetelek számbavétele.

1 Az egyik politológus a szlovén konszenzuális demokráciát illetően mindenekelőtt azt tartotta fontosnak, hogy a koalíciós kormányok az egyes pozíciókra a koalíciós megállapodás alapján nevezik ki a megbízottakat. Ez a konszenzuális modell, amely jól működik a Szlovéniában mintaként számon tartott skandináv országokban, negatív következményekkel is járhat – hangsúlyozta. Mindenekelőtt azt tartotta negatívumnak, hogy ezzel a megoldással, a kulisszák mögötti előzetes megállapodások révén, „kiiktatják" a döntéshozatali folyamatból a kritikus hangokat. Márpedig ezeknek fontos szerepük lenne a politikában nélkülözhetetlen „fékek és ellensúlyok" működtetésében. Jure Trampuš: „Dr. Jernej Pikalo, politolog". *Mladina,* http://www.mladina.si/45977/dr-jernej-pikalo-politolog/, 2009. január 15. Egy szociológus ennél szélesebben értelmezte a szlovéniai konszenzuális demokráciát. Szerinte Szlovénia EU-integrációja makroszinten azért történhetett meg gyorsan és sikeresen, „mert Szlovéniában erős korporatív rendszer létezett, amely lehetővé tette, hogy az alapvető gazdasági és politikai döntéseket konszenzuálisan hozzák meg." Ő már 2011 elején rámutatott azonban arra is, hogy ezek a folyamatok mikroszinten, illetve a lakosság jelentős részénél egyre nagyobb egyensúlytalanságot eredményeztek. „Az egyik oldalon a fizetések növekedésének szisztematikus korlátozása következett be, a másik oldalon pedig a munka intenzívebbé és rugalmassá tétele. (…) Az a nagy privatizációs hullám, amely az EU-csatlakozás után indult be, csak rontotta a helyzetet. Azután pedig a globális pénzügyi és gazdasági válság felgyorsította a helyi gazdasági válság elmélyülését, és végső fokon komoly politikai válsággá nőtt. (…) A növekvő válság további nyomása alatt az aktuális kormányzat egyre inkább elkerülte a nehézségeket okozó partnereket [az egyre radikalizálódó szakszervezeteket] és a fárasztó konszenzuskeresést." Sašo Furlan: „DPU Poročilo s predavanja Miroslava Stanojevića". *Radio Student FM89.3,* http://old.radiostudent.si/article.php?sid=27037, 2011. március 15.

2 Ennek előnyeit (kiegyensúlyozott fejlődés) és hátrányait (a gazdasági reformok elmaradása) ugyancsak megvitatták a szlovén közgazdászok. Mojmir Mrak, Matija Rojec és Carlos Silva-Jáuregui (szerk.): *Slovenia. From Yugoslavia to the European Union*. Washington D.C.: The World Bank, 2004. Mindenekelőtt: 401–407. o.

A 2011. decemberi választások végeredménye és a jelenlegi kormánykoalíció

Szlovéniában 2011. december 4-én előrehozott választásokat tartottak, mert az akkori kormányfő, a szociáldemokrata Borut Pahor 2011. szeptember 20-án elbukott a bizalmi szavazáson, és a kilencventagú parlamenten belül nem jött létre kormányképes koalíció.

A 2011. december 4-én megtartott választás eredményei:*

	A pártok és vezetőjük neve	Leadott szavazatok aránya (%)	Parlamenti mandátumok száma
1	Pozitív Szlovénia (PS) Zoran Jankovič	28,51	28
2	SDS Janez Janša	26,19	26
3	SD Borut Pahor	10,52	10
4	Állampolgári Lista (DL) Gregor Virant	8,37	8
5	DeSUS Karl Erjavec	6,97	6
6	SLS Radovan Žerjav	6,83	6
	NSi Ljudmila Novak	4,88	4
7	Magyar és olasz kisebbség		2

* „Državni zbor RS – Leto 2011 (predčasne volitve)". *Državna volilna komisija,* http://www.dvk-rs.si/index.php/si/arhiv-drzavni-zbor-rs/leto-2011-predcasne-volitve. Letöltés ideje: 2013. január 31.

A választások eredményeképpen a két leginkább konfrontatív politikus, a két régi ellenfél, a balliberális Pozitív Szlovéniát vezető Zoran Jankovič és a kereszténykonzervatív-liberális SDS élén álló Janez Janša erősödött meg. A meglehetősen magabiztos, sőt időnként arrogáns fellépésű Jankovič és pártja a demokrácia megcsúfolásának tartotta, hogy a parlamenti matematika és a jobboldali pártok összefogásának eredményeképpen a legerősebb párt, a választásokon győztes Pozitív Szlovénia nem alakíthatott kormányt. 2012. február 10-én ugyanis az SDS vezetésével a jobboldali liberális DL, a kereszténykonzervatív SLS és NSi, valamint a nyugdíjasokat képviselő, de bizonyos kérdésekben a

baloldalhoz közel álló DeSUS részvételével alakult meg a kormány. A PS és a szociáldemokrata SD ellenzékbe vonult. Janez Janša akkor úgy vélte, a kormány megalakulásával véget ért a politikai válság.[3]

Ha szemügyre vesszük az eltelt egy év eseményeit, megállapíthatjuk, hogy a miniszterelnök reményei nem váltak valóra. A gazdasági válság és a 2011-es év elmaradt reformjai miatt a kormány három válságkezelő csomagot fogadott el. Ezek egyfelől erősen rontották az életszínvonalat, megnehezítették a szociális és kulturális intézmények helyzetét, másfelől nagyobb lehetőségeket adtak a munkaadóknak, ugyanakkor csökkentették a munkavállalók jogait. Ezzel párhuzamosan olyan nyugdíjreformot dolgoztak ki, amely igencsak hasonlított ahhoz, amit a lakosság 2011 nyarán – többek között a mostani kormánypártok támogatása mellett – elutasított.

A lakosság körében egyre nőtt a feszültség, amihez hozzájárult az egyes politikusok korrupciójáról szóló hírek növekvő száma. 2011. november óta mindezek miatt szinte egymást követték a sztrájkok és a kormányellenes tüntetések. Ennek ellenére a mostani politikai válság elsősorban nem a felhalmozódott gazdasági, társadalmi, politikai feszültségek következménye. Az alábbiakban többé-kevésbé külön-külön tárgyalom a politikai, a gazdasági és a társadalmi válságot, bár nyilvánvaló, hogy ezek meglehetősen összefüggenek egymással.

A kormányválság kirobbanása

A parlament korrupcióellenes vizsgálóbizottsága 2013. január 7-én hozta nyilvánosságra a pártok vezetőivel kapcsolatos megállapításait:[4]

1. Karl Erjavec, Ljudmila Novak, Borut Pahor, Gregor Virant, Radovan Žerjav vagyonbevallásával összefüggésben nem állapított meg törvénysértést.

2. A bizottság Zoran Jankovič esetében a vagyonbevallással kapcsolatos törvény többszöri és szisztematikus megsértését állapította meg. Jankovič (aki egyúttal Ljubljana polgármestere is) mindezt 2,4 millió euró bevallásával összefüggésben (a jelek szerint az összeg eltitkolásával) követte el. Ezenkívül 208.000 euró olyan lánctranzakción keresztül került a személyes számlájára, amelynek eredete egy, a ljubljanai önkormányzattal üzleti kapcsolatban álló vállalathoz kötődik: „… ezeket az eszközöket nem csupán nem jelentették be a bizottságnak, de korrupciós kockázatokkal, meg nem engedett lobbizással is erősen terheltek, [kiegészítve] azzal, hogy ellentétben állnak a legszélesebb értelemben vett érdekekkel, és a pozícióval való visszaélés gyanújával terheltek”.

3. A bizottság Janez Janša kormányfő esetében a vagyonbevallással összefüggésben ugyancsak többszörös törvénysértést állapított meg. Ezt kiegészítette azzal, hogy

3 „Janša po izvolitvi vlade: Politična kriza se je danes končala”. *RTV SLO,* http://www.rtvslo.si/slovenija/jansa-po-izvolitvi-vlade-politicna-kriza-se-je-danes-koncala/276541, 2012. február 10.

4 „Zaključno poročilo nadzora nad premoženjskim stanjem predsednikov parlamentarnih strank, ki so hkrati funkcionarji in zavezanci na tem področju”. *Komisija za Preprečevanje Korupcije,* https://www.kpk-rs.si/sl/nadzor-in-preiskave/odlocitve-in-mnenja-komisije/zakljucne-ugotovitve/01/2013/zakljucno-porocilo-nadzora-nad-premozenjskim-stanjem-predsednikov-parlamentarnih-strank-ki-so-hkrati-funkcionarji-in-zavezanci-na-tem-podrocju. Letöltés ideje: 2013. január 31.

nyilvánosságra hozta: az érintett jövedelme az ellenőrzött időszakban aránytalanul és tisztázatlan módon 210.000 euróval nőtt. A bizottság szerint Janša a vizsgált időszakban „egy magáncégtől történt ingatlanvásárlás együttes finanszírozásával az illető cég kárára jogi úton mintegy 100 ezer eurónyi vagyonhoz jutott, s az ügy a bizottság megállapítása szerint erőteljes korrupciós kockázatokkal és a pozícióval történő visszaélés gyanújával terhelt".

Mindkét politikus visszautasította a bizottság megállapításait, s a PS, illetve az SDS a történtek ellenére bizalmat szavazott nekik. A már említett tüntetések szervezői azt hangoztatták, hogy ez újabb bizonyítéka azon vádjuknak, hogy az ország gazdasági és politikai vezetői a saját zsebüket tömik, miközben a lakosságtól egyre nagyobb áldozatokat várnak el. Az SDS koalíciós partnerei körében felháborodás és zavarodottság volt tapasztalható. Virant visszautasította, hogy Janša személyesen neki magyarázza meg, hogy mi az igazság a vele szemben felhozott vádak ügyében: azt mondta, hogy az SDS vezetője a bizottságnak tartozik magyarázattal. Ugyanakkor úgy vélte, hogy a (Janša nélküli) kormánykoalíció továbbra is erős marad, és már akkor felvázolta az egyetlen lehetséges megoldást: szerinte mind a két érintett politikusnak le kell mondania.[5]

Ezt követően vádaskodásokban gazdag, éles küzdelem alakult ki egyfelől a bal- és a jobboldali tábor között, másfelől a két táboron belül.

A megoldás keresése I.

A szlovén politikai életben élénk viták kezdődtek a lehetséges megoldásról. Virant arra hivatkozott, hogy a koalíciós megállapodás szövege szerint „a miniszterelnök és a miniszterek törvényes és etikus magatartásukkal mintát adnak az egész közszférának".[6] A történtek tehát Janša lemondását és technikai miniszterelnök kinevezését igénylik – mondta. Az NSi szerint – amely a kormány jó munkájára hivatkozva a leginkább kiállt Janša mellett – a némelyek által ajánlott technikai kormány nem reális megoldás, mert nem tudnak megállapodni a miniszterelnök személyéről. A párt vezetője úgy vélte, akkor inkább előrehozott választásokat kell tartani. A DeSUS először várakozó álláspontra helyezkedett, majd Janša lemondását követelte. Ezután az NSi is elfogadta, hogy a koalíció más miniszterelnök vezetése alatt folytassa a munkát,[7] de úgy vélte, a döntés Janša kezében van. Miközben Ljubljanában több ezer (egyesek szerint nyolcezer) ember követelte a kormány lemondását, az SDS-hez közel álló egyik lap erőteljesen támadta Virantot.

Január 12-én Jankovič – aki egy nappal korábban még úgy nyilatkozott, hogy nem mondhat le, mert azzal beismerné nem létező bűnösségét – Milan Kučan korábbi köztársasági elnök és mások helyeslése és óriási tapsok közepette ideiglenesen felfüggesztette

5 „Virant: Koalicija ostaja trdna". *Delo,* http://www.delo.si/novice/politika/virant-koalicija-ostaja-trdna.html, 2013. január 8.

6 „Virant vztraja, da bi morala Janša in Janković odstopiti". *RTV SLO,* http://www.rtvslo.si/slovenija/virant-vztraja-da-bi-morala-jansa-in-jankovic-odstopiti/299796, 2013. január 9.

7 „Za Novakovo ista koalicija z drugim premierjem dobra rešitev". *RTV SLO,* http://www.rtvslo.si/slovenija/za-novakovo-ista-koalicija-z-drugim-premierjem-dobra-resitev/299966, 2013. január 11.

pártelnöki tisztségét. A jobboldal, mindenekelőtt az SDS meg van győződve arról, hogy Szlovéniában a szálakat még mindig az egykori kommunisták tartják a kezükben, akiknek informális vezetője Milan Kučan. Erről a régi álláspontjukról a nemzetközi közösséget is tájékoztatták.[8] Ebben azt hangsúlyozták, hogy a tüntetések nem a kormány, hanem a szükséges reformok ellen törtek ki, és a korrupció elleni bizottság – még az előző, baloldali kormány által kinevezett –tagjainak egyike, egy újságíró, aki szakmai kompetenciák nélkül került be a bizottságba, legfőbb céljának tekinti Janša folyamatos támadását. A levél felidézte, hogy a novemberi tüntetéseken egyebek között ilyen EU-ellenes feliratok is olvashatók voltak: „Nem akarunk európai rabszolgák lenni!", „Nem fogunk fizetni a ti válságotok miatt!" Ez utóbbi nagy valószínűséggel a görög válság megoldására Szlovénia által befizetett összegre utal.

A baloldaliak és a liberálisok jelentős része viszont úgy véli, hogy Janša kormányzati módszerei számos területen antidemokratikusak. Szerintük a jobboldali kormány szociálisan hátrányos helyzetbe hozza az eddig megbecsült második világháborús kommunista veteránokat, a titói Jugoszlávia hadseregének tagjait, szükségtelenül brutális megszorításokkal és munkásellenes intézkedésekkel igyekszik megoldani a válságot, miközben saját klientúráját építi.

A megoldás keresése II.

A DL január 12-én fontos döntést hozott: ha Janša tíz napon belül nem mond le, a párt kilép a koalícióból. Miközben egyre erősebb lett az előrehozott választásokat követelők hangja, mind az ország új köztársasági elnöke, Borut Pahor, mind a ljubljanai amerikai nagykövet ellenezte azt. Utóbbi szerint ez „nem csupán a reformokat lassítaná le, de kétlem, hogy az új választások bármit is megoldanának. Talán megérné, ha várnának egy kicsit, hogy kiderüljön, melyik politikai opció kapna többséget. Inkább úgy tűnik azonban, hogy Szlovénia ismét csak fele-fele arányban oszlana meg."[9] A szlovén nagykövetek klubjának vezetője megengedhetetlen beavatkozásnak minősítette a nyilatkozatot.

A jogászok egy része arra mutatott rá, hogy a korrupciós bizottság jogkörei nem teljes mértékben tisztázottak, illetve hogy a két megvádoltnak módjában áll alkotmányos eljárást kezdeményezni az ügyben. Ők ezt eddig tudtommal még nem tették meg, a novemberi tüntetéseket szervező egyik civil mozgalom viszont – a bizottság megállapításai alapján – bűnvádi eljárást indított Janša ellen a legfőbb ügyészségnél, és (némi – igencsak feltűnő és különös – habozás után) bejelentette, hogy zajlik a Janković elleni feljelentés munkálata is.[10]

8 „Communists and Their Political Successors Have Tried to Disable the Incumbent Prime Minister and President of the SDS". *SDS,* http://www.sds-online.org/index.php?communists-and-their-political-successors-have-tried-to-disable-the-incumbent-prime-minister-and-president-of-the-sds, 2013. január 17.

9 Anže Božič – Peter Jančič: „Mussomeli: Izogibajte se predčasnih volitev". *Delo,* http://www.delo.si/novice/politika/mussomeli-izogibajte-se-predcasnih-volitev.html, 2013. január 16.

10 Al. Ma.: „Skupina 29. oktober bo kazensko ovadila tudi Jankovića". *RTV SLO,* http://www.rtvslo.si/slovenija/skupina-29-oktober-bo-kazensko-ovadila-tudi-jankovica/300599, 2013. január 20.

Miközben az SD-n belül van némi vita arról, hogy vajon kezdeményezzenek-e interpellációt az egész kormány ellen,[11] Janša elutasította az ellene felhozott vádakat, és közölte, hogy nem mond le. A központi napilap, a *Delo* újságírója így jellemezte a kialakult helyzetet: az a valószínű, hogy kisebbségi kormány jön létre. Igaz, hogy a DL kivonult, és februárban valószínűleg ugyanígy jár el majd a DeSUS is, de ez még nem jelenti azt, hogy a kormány megbukik. A kormányfő azt javasolta kritikusainak, hogy nyújtsanak be ellene konstruktív bizalmatlansági indítványt. Nyilvánvaló, hogy Janša arra számít, ellenfelei nem képesek egy ilyen egységes lépésre. Ehhez ugyanis össze kellene fogniuk a PS-szel, ami eleddig nem tűnik valószínűnek. Már csak azért sem, mert a koalíció Janšával szemben kritikus pártjai azt követelik Jankovićtól, hogy mondjon le pártvezetői tisztségéről (azaz nem elégednek meg ennek felfüggesztésével), sőt a polgármesteri tisztségéről is, amire ő jelenleg nem hajlandó, és azt a PS sem támogatja. A szerző szerint előrehozott választásokra csak akkor kerül majd sor, ha már minden elképzelhető megoldás csődöt mondott. De még ehhez is arra van szükség, hogy a képviselők többsége szavazza meg a parlament feloszlatását, s ezzel három évvel rövidítse meg saját parlamenti mandátumát.[12]

A lap egy másik elemzője is a *status quo* ilyen értelmű fennmaradását jósolta, s úgy vélte, hogy ezzel – néhány esetet kivéve – be is fagyott a további reformok végrehajtásának lehetősége.[13]

A DL távozása után kialakult helyzet

A két újságíró által leírtak és az a tény, hogy 2013. január 23-án a DL kilépett a koalícióból, nagyobb aktivitásra késztette a politikusokat. Több párt vezetője saját javaslatokkal állt elő.

A PS Janković helyére lépő új, ideiglenes vezetője, Alenka Bratušek azt mondta, hogy ők egy úgynevezett projektalapú kormányt szeretnének, amelynek a feladata a kulcskérdések megoldása lenne, s az új kormányhoz a konstruktív bizalmatlanság iránti kérelemnek a tárgyalások utáni benyújtása révén jutnának.[14] Tény, hogy Szlovéniában már kétszer (1992-ben és 2000-ben) volt olyan kormányváltás, amely nem választásokon dőlt el, hanem sikeres konstruktív bizalmatlansági indítványon alapult.

A kormányfő, aki ismét tagadta a korrupciós bizottság vádjait, és támadta a DL vezetőjét (de magát a pártot nem), január 24-én a következőt mondta:[15] kérhetne önmaga ellen bizalmatlansági indítványt, de az több hónapig tartó döntésképtelenséget jelentene, ami az

11 „Novakova predlaga: SD naj interpelira celotno vlado". *RTV SLO,* http://www.rtvslo.si/slovenija/novakova-predlaga-sd-naj-interpelira-celotno-vlado/300702, 2013. január 22.

12 Zoran Potič: „Vlada Janeza Janše postaja manjšinska". *Delo,* http://www.delo.si/novice/politika/vlada-janeza-janse-postaja-manjsinska.html, 2013. január 23.

13 Marko Pečauer: „Koalicija gre, Janša ostaja". *Delo,* http://www.delo.si/mnenja/komentarji/koalicija-gre-jansa-ostaja.html, 2013. január 22.

14 Klara Škrinjar: „V PS za pogovore o projektni vladi". *Delo,* http://www.delo.si/novice/politika/v-ps-za-pogovore-o-projektni-vladi.html. 2013, január 24.

15 „Janša: Scenarija za rešitev krize – sprememba volilne zakonodaje ali konstruktivna nezaupnica". *Delo,* http://www.delo.si/novice/politika/jansa-scenarija-za-resitev-krize-sprememba-volilne-zakonodaje-ali-konstruktivna-nezaupnica.html, 2013. január 24.

ország jelenlegi állapotában nem elfogadható. Ezért a kormánynak tovább kell dolgoznia. Ő négy dolgot tart kulcsfontosságúnak, azokhoz azonban a pártok közötti egyetértésre van szükség, hiszen csak kétharmaddal fogadhatók el:

1. Az alkotmány népszavazásra vonatkozó részének megváltoztatása (ez szűkítené a jelenlegi lehetőségeket).
2. Horvátország EU-csatlakozásának ratifikálása. Szerinte Szlovénia partnerei azért sem szeretnének előrehozott választásokat, mert az megakadályozná a csatlakozás parlamenti elfogadását.
3. Az igazságügyi rendszer reformja, ami nélkül nem lehetséges a gazdaság élénkítése.
4. A költségvetési hiány plafonjának rögzítése az alkotmányban.

Sajnálkozását fejezte ki amiatt, hogy nem sikerült megállapodni a munkaerőpiac reformjáról, de szerinte ezek a tárgyalások már a végső stádiumba jutottak.

A politikai válságot illetően három forgatókönyvet lát lehetségesnek:

1. Azt a ma már szerinte is irreális megoldást, hogy a koalíció az ellentéteket félretéve továbbműködik.
2. Konstruktív bizalmatlansági indítvány benyújtása, melynek sikere esetén az SDS ellenzékbe vonul.
3. Előrehozott választások. Ezt a több hónapos működésképtelenség miatt nem tartaná jónak.

A konstruktív bizalmatlansági indítványt az általános szlovén válság megoldására tett ideiglenes megoldásnak nevezte. Szerinte hosszú távú stabilitást a választási törvénynek az alkotmányban rögzítendő megváltoztatása jelentene. Nem mondta ki, de régebbi törekvései alapján ez a jelenlegi (szinte száz százalékban) arányos rendszer helyett a többségi rendszer bevezetését jelentené.

Az SD vezetője úgy vélte, hogy Viranték távozásával nem csupán a kormány, de a parlament munkája is bizonytalanná vált. (Virant valószínűleg a megoldás kikényszerítése érdekében lemondott a parlament elnöki tisztségéről is.) A legjobb megoldásnak Janša és Jankovič távozását tartotta. Arra a kérdésre, hogy belépnének-e egy, a PS által javasolt projektalapú kormányba, visszakérdezett, hogy az micsoda. A többségi választási rendszerre vonatkozó javaslatot elutasította. Szerinte az egyetlen reális megoldást az előrehozott választás jelenti.[16]

Karl Erjavec, a DeSUS vezetője elutasította a kormányfő javaslatait.[17] Bejelentette, hogy február 22-én, amikor várhatóan ratifikálják a horvát EU-csatlakozásról szóló dokumentumot, lemond a külügyminiszteri posztról. Elmondta, hogy a DL, az SLS és a DeSUS már megállapodott egymással. Szeretnék elérni, hogy Jankovič véglegesen távozzon a PS éléről (Jankovič ezt január 24-én elutasította), s utána együtt nyújthatnak be konstruktív bizalmatlansági indítványt. Különös, hogy másik megoldásként azt vetette föl, hogy meg kell változtatni a kormányról szóló törvényt. Az ő változata értelmében a kormánytagok több mint felének távozása esetén a kormány automatikusan megbukna.

16 „Lukšič: Rešitev je odstop predsednika vlade". *Delo,* http://www.delo.si/novice/politika/luksic-resitev-je-odstop-predsednika-vlade.html, 2013. január 24.

17 „Erjavec: Desus odhaja iz vlade 22. februarja". *Delo,* http://www.delo.si/novice/politika/erjavec-desus-odhaja-iz-vlade-22-februarja.html, 2013. január 25.

Ezt nyilván a nehezen megvalósítható bizalmatlansági indítvány könnyebben tető alá hozható változatának tekinti.

Bratušek – egyébként ellentmondásokkal meglehetősen terhes interjújában – úgy látta, hogy a szociáldemokraták azért akarnak előrehozott választást, és azért élezik ki a pártjához fűződő viszonyukat, mert jelenleg nekik kedveznek a közvélemény-kutatási adatok. Ha félszívvel is, de igyekezett megvédeni Jankovičot.[18] Később azt állította, hogy tárgyalási javaslatukra egy kivételével minden párttól kedvező választ kaptak. Úgy vélte, a pártok vezetői és az államfő még a február 8-ra meghirdetett újabb demonstrációk előtt megtarthatják a találkozót.[19] Január végén bejelentette, hogy a többi párttal történt tárgyalásokon többnyire egyetértettek a következőkben:

1. A gazdaságot nagy infrastrukturális beruházásokkal kell felélénkíteni. Meg kell állapodni a közpénzek másfajta konszolidációjáról, ehhez azonban idő kell.
2. Be kell fejezni a munkaerőpiac szükséges reformját.
3. Fontos, hogy sikeresen záruljon le az EU új költségvetési periódusáról szóló tárgyalás, különben Szlovénia a jövőben jóval kevesebb pénzt kap majd.
4. A népszavazás körül kialakult vitában Bratušek az eddigi eljárás fenntartása mellett állt ki.
5. A bankok problémáját szerinte más módon, nem az úgynevezett rossz bank létrehozásával kell megoldani.[20]

Bár a politikában mindig lehetnek váratlan fordulatok, a jelenlegi patthelyzetből kivezető megoldást a következő hozhatja meg: Milan Kučan egy baráti beszélgetésen ráveszi Jankovičot, hogy véglegesen mondjon le a párt vezetői tisztségéről. Egyedül Kučan – aki 2011 nyarán megelégelte Borut Pahor sikertelen politikáját, és régi szövetségesében, Jankovičban látta a baloldal új vezetőjét, s a népszerűsítéséért is sokat tett[21] – lehet képes arra, hogy Jankovičot rábírja erre a lépésre, amivel egyúttal régi ellenfele, Janša bukását is elérheti.

18 „Alenka Bratušek: »Večmesečno brezvladje zanesljivo ne bi bilo dobro«". *Delo,* http://www.delo.si/zgodbe/ozadja/alenka-bratusek-vecmesecno-brezvladje-zanesljivo-ne-bi-bilo-dobro.html, 2013. január 28.

19 „Alenka Bratušek: Potrebni so veliki infrastrukturni projekti". *RTV SLO,* http://www.rtvslo.si/slovenija/alenka-bratusek-potrebni-so-veliki-infrastrukturni-projekti/301327, 2013. január 30.

20 „Slovenija potrebuje umiritev razmer in polno-operativno vlado". *PS,* http://www.pozitivnaslovenija.si/novice/item/685-slovenija-potrebuje-umiritev-razmer-in-polno-operativno-vlado, 2013. január 30.

21 „Kučan na Odmevih: Nisem prišel, da bi bil Jankovićev odvetnik". *RTV SLO,* http://www.rtvslo.si/slovenija/kucan-na-odmevih-nisem-prisel-da-bi-bil-jankovicev-odvetnik/269159, 2011. október 25.; Ali Žerdin: „Osebno z Zoranom Jankovićem: Zmagoviti sin dveh političnih očetov, Kučana in Janše". *Delo,* http://www.delo.si/zgodbe/ozadja/osebno-z-zoranom-jankovicem-zmagoviti-sin-dveh-politicnih-ocetov-kucana-in-janse.html, 2011. december 5.

A gazdasági válság

Arról, hogy mi minden okozta a 2007 végéig igencsak sikeres szlovén gazdaság 2008 nyarától érzékelhető, majd 2008 végétől egyre fokozódó recesszióját, a szakértők sokat vitatkoznak. Az azonban egyértelmű, hogy 2011 májusától, azaz amióta a nemzetközi pénzügyi szervezetek azt érzékelték, hogy a szlovén politikusok és a társadalom nem hajlandó végrehajtani a szükséges reformokat (nyugdíjreform, a munkaerőpiac reformja stb.), először lassan, majd egyre fokozódó mértékben értékelték le Szlovéniát.[22] A szlovén politikai elit és a lakosság azonban mindenekelőtt a hatalmi harccal volt elfoglalva, és nem fogadta el a leköszönő Pahor szavait: „Nem tettünk meg mindent, de az általunk elfogadott fontos döntések többségét újból elfogadnám. Szlovéniát megvédtük a súlyos szociális feszültségektől, a türelmetlenségtől, az ellenségeskedésektől, a szükségtelen és haszontalan botrányok ellenére képesek voltunk a dolgokat előremozdítani. És ha a közvélemény úgy gondolja, hogy a helyzet most nagyon rossz, akkor nincs tudatában annak, hogy mi vár még ránk a következő években."[23]

Lehet ugyan ezeket a mondatokat utólag látnokinak minősíteni, de aki ismerte a szlovén helyzetet, az akkor is tudhatta, hogy Pahor csupán a valóságról beszél. Kučan, aki az 1980-as évek második felében a szlovén kommunisták vezetőjeként egy ideig az emberarcú szocializmus megvalósításában reménykedett, 2011 őszén azt remélte, hogy (a nyilvánvalóan populista) Jankovič megvalósíthatja az emberarcú kapitalizmust. A Mercator nevű szlovén cég egykori vezetőjéről így nyilatkozott: „Olyan kapitalizmusra törekszünk, amelyben megvannak a magatartás szabályai és a felelősség. Jankovičot ilyen kapitalistának látom, olyan embernek, aki szociális érzékenységet tanúsított. Janković ráadásul a három évvel ezelőtti választásokon [Janša ellenében] nyíltan az SD-t támogatta, és már akkor is szociáldemokratának vallotta magát."[24]

A jobboldal kormányalakítása megakadályozta Jankovićot abban, hogy megmutassa, hogyan kezelné a szlovén gazdaság problémáit egy szociálisan érzékeny kapitalista. Janša viszont a 2011 végén sorozatban napvilágot látott pesszimista gazdasági előrejelzések ismeretében arra kényszerült, hogy három gazdasági csomagjában számos olyan intézkedést vezessen be, amely súlyosan rongálta a lakosság életszínvonalát. Ennek két, előre látható negatív következménye volt. Egyrészt a lakosság elégedetlensége a már korábban is említett sztrájkokba és kormányellenes tüntetésekbe torkollott. Másrészt a PS részben ezért, részben egyéb megfontolásokból mindent megtett, hogy megakadályozzon

22 Ezekről részletesebben lásd: Szilágyi Imre: „Merre tovább, Szlovénia?". *MKI-tanulmányok,* No. 15. (2011). http://www.hiia.hu/pub/displ.asp?id=IBCXEB, 2011. június 22.; Uő: „A szlovén kormány bukásának körülményeiről". *MKI-tanulmányok,* No. 26. (2011). http://www.hiia.hu/pub/displ.asp?id=HDBMFX, 2011. október 7.

23 „Pahor: Če javnost meni, da je zdaj slabo in hudo, se ne zaveda, kaj nas šele čaka". *RTV SLO,* http://www.rtvslo.si/slovenija/pahor-ce-javnost-meni-da-je-zdaj-slabo-in-hudo-se-ne-zaveda-kaj-nas-sele-caka/269481, 2011. október 29.

24 „Kučan: Janković je človek, ki je pokazal socialno ozaveščenost". *RTV SLO,* http://www.rtvslo.si/slovenija/volitve-2011/kucan-jankovic-je-clovek-ki-je-pokazal-socialno-ozavescenost/270307, 2012. november 10.

néhány, a kormány számára kulcsfontosságú intézkedést. Mindenekelőtt az úgynevezett rossz bank, illetve az állami tulajdont központilag kezelő állami holding létrehozása ellen lépett fel, és nem támogatta azt sem, hogy az alkotmányba bevegyék az államadósság felső határának rögzítését. Tény, hogy ezek a kérdések megosztják a szlovén közgazdászokat, jogászokat és más értelmiségieket, de az is tény, hogy az IMF 2012 októberében támogatta a kormány törekvéseit (a rossz bank létrehozását, az államadósság felső határának rögzítését, a nyugdíjreformot stb.).[25]

A komoly leminősítésekkel fenyegető környezetben[26] 2012. december elején végre sikerült elfogadtatni a nyugdíjreformot (amely 65 évre emeli a nyugdíjkorhatárt) és a rossz bank létrehozásáról szóló törvényt, az állami holdingról, illetve a népszavazási törvény reformjáról azonban még mindig nem született végleges döntés. Ez utóbbira azért lenne szükség, mert a jelenlegi törvény elég széles körű lehetőséget biztosít a népszavazási kezdeményezések számára, s így akadályozta meg 2011-ben a szakszervezet és – nem mellesleg – a jelenlegi kormánypártok egy része az akkori nyugdíj-törvényjavaslatot, illetve a munkaerőpiac liberalizálására vonatkozó elképzelés életbe lépését.

A társadalmi válság

Az eddigieket figyelembe véve teljesen érthető, hogy a romló életszínvonal következtében a lakosság körében egyre növekedett a feszültség. Többé-kevésbé az is természetes, hogy a szakszervezetek és az ellenzéki pártok igyekeztek a lakossági elégedetlenség élére állni. Mindezt azonban kedvezőtlenül befolyásolták a szlovén lakosság körében meglévő törésvonalak: a második világháború eseményeinek (az akkori polgárháborúnak, majd a háború utáni leszámolásoknak), a kommunista időszaknak, illetve a gazdasági, társadalmi tranzíciónak az eltérő megítélése. Ebben a környezetben a lakosság felháborodva értesült a mindegyik politikai oldalon tapasztalható korrupcióról. 2012 novemberétől napirenden vannak a kormányellenes tüntetések. Ahogy ilyenkor lenni szokott, a békés tüntetők közé időnként vandál elemek is csatlakoztak. Ez a rendőrség beavatkozását eredményezte, amit viszont a pártok, illetve azok hívei eltérően ítéltek meg. Úgy vélem azonban, hogy ezeknél fontosabb a tiltakozások három eleme: az Európai Unióhoz, a baloldali hagyományhoz és a rendszerváltást közvetlenül megelőző időszakhoz fűződő viszony.

2012 februárjában a *Mladina* című liberális hetilap – amely Janša ellenében gyakran hivatkozott az európai értékrendre – egyik újságírója a görög válsággal kapcsolatban (nem téve teljesen egyértelművé, hogy mikor olvassuk az ő véleményét, és mikor azt, amit görög és német forrásokból, másoktól idéz), egyebek között a következőket írta. „Az egész 43 oldalas dokumentum pontosan leírja, hogy mit kell tennie Görögországnak ahhoz, hogy európai pénzt kapjon. A memorandum a görögöktől egyebek között azt követeli, hogy szüntessék meg az egyes termékekre

25 „IMF podpira slabo banko in vnos fiskalnega pravila v ustavo". *RTV SLO,* http://www.rtvslo.si/gospodarstvo/imf-podpira-slabo-banko-in-vnos-fiskalnega-pravila-v-ustavo/297005, 2012. november 30.

26 „Leminősítéssel fenyegetik Szlovéniát". *Origo.hu,* http://www.origo.hu/gazdasag/20121106-leminositessel-fenyegeti-szloveniat-az-sp.html, 2012. november 6.

Fotó: Blaž Samec. *Delo,* http://www.delo.si/clanek/93727. Letöltés ideje: 2013. január 31.

kivetett korlátozásokat, mint például a gyermektápszerekre vonatkozót. Másképpen: az európai bizottság véleménye szerint Görögország válságból való kilábalásának egyetlen útja az, hogy »kezdjék el csecsemőiket az amúgy betiltott gyermektápszerekkel mérgezni«. (…) a görög tisztességtelenséggel kapcsolatos felháborodás árnyékában az európai pénzarisztokrácia éppen kirabolja a görög társadalom legveszélyeztetettebb rétegeit. És arra készül, hogy csatangolását más európai országokon – közöttük Szlovénián – keresztül folytassa."[27]

Amint az SDS említett szövege is utal rá, a tüntetéseken időnként feltűnnek EU-ellenes transzparensek. De nemcsak azok, hanem a munkásmozgalom szimbóluma, a vörös szín is, továbbá a titói Jugoszlávia vörös szimbólumai is, beleértve a második világháború partizánszimbólumait is. Ami egyértelműen érzékelhető: a lakosság jelentős része elégedetlen a jelenlegi helyzettel és kétségbeesetten keresi a kiutat. Egyesek a múlt felé fordulnak, mások viszont abban reménykednek, hogy sikerülhet a kapitalizmus helyett egy másfajta baloldali alternatívát találni, olyat, amely utat nyit a közvetlen demokrácia különböző formái előtt. Úgy vélik, hogy – a politikusok korruptságát és tehetetlenségét figyelembe véve – joguk van nagyobb beleszólást nyerni abba, hogy miképpen alakuljon az ország további helyzete. Ezért élesen ellenzik a népszavazási törvény megváltoztatását.

27 Igor Mekina: „Rop finančne aristokracije". *Mladina,* http://www.mladina.si/109372/rop-financne-aristokracije/, 2012. február 17.

Fotó: Miha Fras. *Mladina,* http://www.mladina.si/118992/upornik-z-razlogom/.
Letöltés ideje: 2013. január 31. Felirat: Világ proletárjai egyesüljetek.

A tüntetések egyik szervezője egyebek között a következőket mondta:[28] „22 év után megállapíthatjuk, hogy a jó öreg kapitalizmus még mindig itt van. A neoliberalizmus nem más, mint a tőke osztályharca a szervezett munkásosztály ellen (…). A korrupció, amire a média felhívja a figyelmünket, mindenképpen problematikus, de még sokkal problematikusabb az a politika, amelyet a szlovén politikai kaszt védelmez. (…) Meg vagyunk győződve arról, hogy a tiltakozó mozgalom olyan politikai erőt szül majd, amely felismeri, hogy valamennyi politikai erő a tőke érdekeinek van alávetve. Az SDS, az NSi és a DL a gazdasági liberalizmust keményebb kézzel erőlteti, az SD és a PS pedig kissé enyhébben. (…) Meg kell reformálni a baloldal módszereit, olyan párttá kell szervezni, amely egyben mozgalom is. A demokratikus szocializmus mellett állunk ki, a 21. század szocializmusa mellett, amely nem csupán a kapitalizmus alternatívája, hanem a létező szocializmusé is. Ez részvételi és demokratikus kell, hogy legyen, nem pedig autokratikus, mint amilyenek a 20. század »reálszocializmusai« voltak. (…) Jó példát találunk Latin-Amerikában, ahol a szocialista mozgalmak már húsz éve válaszolnak a neoliberalizmus ottani válságára. Jó példa a brazíliai Porto Alegre városa, ahol húsz évvel ezelőtt bevezették a részvételi költségvetést *(participatory budget)*,[29] és ezzel lényegesen javítottak az adók begyűjtésén éppúgy, mint a társadalmi gazdagság elosztásán.”

28 Klemen Košak: „Luka Mesec: »Čas je za demokratični socializem.«”. *Mladina,* http://www.mladina.si/119721/luka-mesec-cas-je-za-demokraticni-socializem/, 2013. január 18.

29 Erről lásd: Pataki György: „Bölcs »laikusok«. Társadalmi részvételi technikák a demokrácia szolgálatában”. *Civil Szemle*, No. 3–4. (2007). http://www.civilszemle.hu/downloads/cikkek/2007/12-13szam_2007_3-4_Pataki_144-156.pdf. Letöltés ideje: 2013. január 31.

Egyelőre nem világos, hogy a vörös szimbólumokkal felvonulók hányad része támogatná ezt az elképzelést. Az azonban tény, hogy a közvélemény-kutatások lesújtó eredményekről számolnak be. A tiltakozó mozgalmakat a megkérdezettek 76 százaléka támogatja, a szlovén demokrácia állapotával 90 százalékuk elégedetlen. 80 százalékuk úgy gondolja, hogy a két pártvezetőnek távoznia kellene.[30] Egy kicsit később a megkérdezettek 86 százaléka kívánta Janša és Janković távozását az összes funkciójából. 69 százalékuk nem értett egyet az SDS azon állításával, hogy a korrupcióellenes bizottság állításai egy Janša-ellenes konstrukció részét képeznék, 22 százalék azonban igen. 33 százalék az előrehozott választást tartaná a legjobb megoldásnak, 29 százalék úgy vélte, az lenne a jó, ha a jelenlegi koalíciót új miniszterelnök vezetné.[31]

Ami aggasztó, az az, hogy a különböző táborokhoz tartozók immár a tüntetéseken is összecsapnak, és még inkább összecsaphatnak. Január 13-án egy, a partizánokra emlékező nagygyűlésen a szónok nem csupán a németek ellen harcoló partizánokat vette védelmébe, de a kormány ellen tüntetőket is.[32] Február 1-jén egy kereszténységellenes feliratot fedeztek fel, amely így szólt: „Keresztények – lemészároltunk benneteket 1945-ben – lemészárolunk titeket 2013-ban is." Ljubljana érseke reményét fejezte ki, hogy csupán egy ítélőképességét vesztett egyén tettéről van szó.[33] Február 8-ra mindkét tábor (a kormányt kritizálók és a kormány mellett kiállók) tüntetést szervez Ljubljana egyik főterére – igaz, néhány órányi különbséggel. Sokan félnek attól, illetve fenyegetnek azzal, hogy ez alkalommal komoly összecsapásokra kerülhet sor.

2013. január 30-án Ljubljanában hetven civil szervezet részvételével gyűlést tartottak a jelenlegi helyzetről. Ezen a mostani válság folyamán megalakult szervezetek képviselői éppúgy részt vettek, mint azok, akik az 1980-as évek végén a kommunizmus ellen, az akkor perbe fogott Janez Janša védelmében és egy demokratikusabb társadalom kiépítése érdekében tevékenykedtek. Most többnyire Janša ellen foglalnak állást. Az akkori aktivisták közül ketten közvetlenül a gyűlés előtt a következőkre figyelmeztettek: „Ha a politikai pártok túl akarják élni a mostani helyzetet, akkor tárgyalniuk kell az új civil társadalommal. Párbeszéd kell annak érdekében, hogy törvényes úton érjük el azt, amit a tüntetők követelnek."[34]

Kérdés, hogy a tüntetők különböző követeléseiből mi valósítható meg anélkül, hogy a társadalom ilyen vagy olyan módon megnyilvánuló anarchiába zuhanjon. Másképpen megközelítve: vajon létrehozható-e a jelenlegi gazdasági nehézségekkel (recesszió, munkanélküliség, növekvő államadósság, átalakításért kiáltó gazdasági szerkezet, a bankszektor válsága, stb.) küzdő Szlovéniában olyan, a közvetlen demokrácia elemeit jobban beépítő politikai-társadalmi szerkezet, amely hatékony választ tud adni az itt említett problémákra.

30 „Politbarometer: Podpora Janši in vladi na najnižji točki. Ljudje podpirajo postopne reforme". *RTV SLO,* http://www.rtvslo.si/slovenija/politbarometer-podpora-jansi-in-vladi-na-najnizji-tocki/300532, 2013. január 24.

31 Anketa Dela: „Velikanska podpora protikorupcijski komisiji". *Delo,* http://www.delo.si/novice/politika/anketa-dela-velikanska-podpora-protikorupcijski-komisiji.html, 2013. január 21.

32 „Pozivate nas, naj bomo povezani. Smo. Morda celo bolj, kot si kdo želi". *Mladina*, http://www.mladina.si/119590/pozivate-nas-naj-bomo-povezani-smo-morda-celo-bolj-kot-si-kdo-zeli/, 2013. január 14.

33 „Sovražen grafit kristjanom grozi s klanjem". *RTV SLO,* http://www.rtvslo.si/crna-kronika/sovrazen-grafit-kristjanom-grozi-s-klanjem/301491, 2013. február 1.

34 Tribuna v CD-ju: začetek dialoga ali kultiviranje protestnikov?". *RTV SLO,* http://www.rtvslo.si/slovenija/tribuna-v-cd-ju-zacetek-dialoga-ali-kultiviranje-protestnikov/301322, 2013. január 31.